

СТАНОВИЩЕ

на доц. д-р Стефан Чохаджиев – ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”,
относно дисертационен труд на Надежда Георгиева Тодорова
за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ на тема:

КЕРАМИЧНИТЕ КОМПЛЕКСИ ОТ ФИНАЛА НА ХАЛКОЛИТА В РОДОПИТЕ И ДОЛИНАТА Р. МЕСТА

Районът на Родопите, както се казва, е все още “бяло петно“ в праисторическата карта на страната ни. Доскоро знанията ни живота в планината през късната праистория се свързваха само с няколко пещери и като цяло, Родопите изоставаха в значителна степен в сравнение с останалите райони на България. През последните години, по различни поводи и в различен обем, бе придобита информация за 30-ина обекта, разпръснати по всички краища на планината. Повечето се свързват с финала на каменномедната епоха, а този период е все още дискуссионен сред праисторическата гилдия. Като опит да се обобщят всички налични данни за района през този период и направят съответните изводи относно вътрешната периодизация, абсолютната хронология, контактите със съседните райони и т.н., се явява дисертацията на Надежда Тодорова. С това изследване, докторантката запълва нуждата от систематизиране на знанията ни за района и периода. В този смисъл, предложената за защита тема е актуална и дисертабилна.

Структурата на дисертацията е логично построена - състои се от две части - текст и приложения с общ обем от 537 страници. Първата част (текстовата) съдържа 306 страници - текст и цитирана литература. Втората част (приложенията) съдържа: карти, текстови описания, графики, диаграми, таблици, табла, образи и снимки с общ обем 231 страници.

ВЪВЕДЕНИЕ

Предмет на изследването са къснохалколитните керамични комплекси от Родопите и басейна на р. Места. Твърде четимо и логически последователно, Надежда Тодорова ни въвежда в проблематиката на периода и региона, както и за научните дискусии, свързани с културните промени в края на V-то и началото на IV хил. пр. Хр.

Актуалността на темата е убедителна; предметът е ясно очертан. Може би, някои от набелязаните цели трябва да се обединят, за да се очертае основната. Някои от целите съвпадат с част от някои задачи.

Приложените методи на изследване са ясно дефинирани.

Представена е методиката на обработка на керамичните комплекси. Важно е да се отбележи стремежът на колегата да прилага различни процедури към различните керамични ансамбли, с цел достигане до възможно максимална обективност в наблюденията, изготвянето на основната база данни, а от нея и към изводите.

Следват задължителното очертаване на хронологическите и териториални граници при такова изследване. Съвсем лаконично е отбелязано, че става въпрос за периода между края на „класическите къснохалколитни култури“ и началото на т.нар. „протобронзов етап“. Ще си позволя да препоръчам на дисертантката, че тук би било удачно да отдели малко място и за развитието на разбиранията ни за този период и дискусиите във времето в нашата историография.

Важно място, с оглед правилното разбиране на следващите текстове, е уточняването на използваната терминология.

Надежда Тодорова въвежда понятието „ниво на информативност“, което цели минимализиране на проблемите, породени от различията в проучваните обекти. Така са аргументирани три нива на информативност, които в голяма степен ни предпазват от грешна интерпретация.

В количествено отношение, изворовата база е напълно задоволителна – анализирани са данни от 35 обекта от България и Гърция, обработените керамични съдове и фрагменти са около 15000.

Във фокуса на изследването са четири обекта в изследването на които дисертантката има пряко участие. Основните изводи в дисертацията се основават на тези четири обекта, заедно с изследването на обектите от т.нар. „второ“ ниво.

Въведението завършва с обширна и подробна история на проучванията халколита в Родопите и долината на Места. Оказва се, че Родопите са били гъсто населени през халколита, но за съжаление – информацията е предимно с географски характер.

Глава I. Обектите от финала на халколита в долината на Места и Родопите. Контекст на материалите. Стратиграфия. Хронология.

В главата са представени обектите с които се работи – първо с тези от долината Места, след тях – с родопските. Тук бих отбелязал една незначителна подробност - селището Дикилиташ формално се намира в басейна на р. Струма. Представена е цялата налична информация за всичките селища.

Глава II. Методика на изследване на керамичните комплекси от финала на халколита в долината на р. Места и Родопите. Технологични критерии. Формална класификация. Орнаментални техники.

Главата ни представя трите основни критерия според които е направена характеристиката на керамичните комплекси.

Част 1 – Технологични данни. Описана е крайната цел – създаване на технологични групи, представляващи устойчива комбинация от критериите състав на глината, цвят и обработка на повърхността. Важно е да се отбележи, че обособяването на технологичните групи е индивидуално за основните четири обекта, а за останалите обекти, технологията е характеризирана по-обобщено и без да се извеждат технологични групи с количествени съотношения на отделните признаци.

Част 2 – Класификация на формите. Като достойнство на тази част мога да посоча търсената и намерена „мяра“ при обособяването на основната форма в изграждането на класификационната схема. Взета е предвид и преобладаващата фрагментираност на керамичния материал. Удобство при четене са пределно информативните таблици с рисунки, придружаващи текста.

Част 3 – Техники на украса. Технологични данни за украсата на керамиката.

Целта при изследване на украсата е извеждането на комбинации от определени форми и украса, които характеризират определено селище/район в териториално и хронологическо отношение. Смятам, че трябва да се прецизират нивата на техниките на украса – рисуваната и релефната украса са на едно класификационно ниво, а всички останали са варианти на релефната.

Глава III. Характеристика на керамичните комплекси от финала на халколита в долината на р. Места и Родопите.

В главата са представени основните характеристики на всеки от керамичните комплекси. В началото са представени основните обекти, а след тях – тези от второ и трето ниво. В края на текста за всеки обект са изведени водещите форми и устойчиви комбинации. Частите за всяко ниво обекти завършва с обобщение на направените наблюдения върху технологията, формите и украсата. Приложената методика на изследване и достатъчното количество емпиричен материал доказват наличието на разновременни обекти в границите на късния халколит (класическия) и следващите го непосредствено етапи, както и териториални различия в разглеждания район.

Глава IV. Сравнителен анализ на керамичните комплекси.

Главата е респектираща с обема си, разнопосочността и дълбочината на анализа. Сравнителният анализ е структуриран на две основни нива. Първото включва анализ на керамиката от основните обекти с тези от най-близките съседни райони, основан върху изведените водещи украси и форми. Дисертантката успява да обособи две основни зони – източна и западна. Естествено, основните обекти в западната зона имат сходства със селищата от басейна на Струма и Пелагония. Обектите от източната зона имат ограничени аналогии. Без да претендира за абсолютна сигурност, основавайки се на задълбочения сравнителен анализ, Надежда Тодорова успява да зададе правилните въпроси, свързани със заселването на високите части на Родопите.

Второто ниво представя сравнение на керамиката със синхронни комплекси от по-отдалечени райони. „Разходката“ из Егея и Северното Причерноморие, като че ли

натоварва читателя с допълнителна информация, но явно докторантката има сериозни натрупвания по темата и съвсем естествено е искала да ги сподели в текста. Освен аналозиите с керамичните съдове, дисертантката привежда и аналогии с т.нар. малки находки – прешлени за вретено, тежести за стан, костени лъжички и кремъчни върхове за стрели.

Като резултат от сравнителния анализ, Надежда Тодорова обособява четири хронологически хоризонта, като за последния - обектите са несигурни.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключителната част на изследването, Надежда Тодорова отново обосновава необходимостта от точно такова изследване – сравнително непроучен район – контактна зона между Балканите и Егея; неясен и проблематичен хронологически период; натрупани емпирични данни и др. Възприетата методика на работа, независимо от разнообразния керамичен материал, води до нови исторически знания – очертаване на регионални особености и вътрешна периодизация на прехода между късния халколит и началото на бронзовата епоха. Изказано е предположението за трайно заселване на планината още преди края на късния халколит. Очертано е мястото на изследвания район в процесите на промяна в рамките на Балкано-Егейската зона.

Използвана литература е впечатляваща – 24 страници с около 500 заглавия, свързани с темата на дисертацията.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Представените тези в дисертацията *Керамичните комплекси от финала на халколита в Родопите и долината р. Места* са „отлежали“, премислени и са предложени премерено и в напълно академичен стил, дори и когато има несъгласие с други становища. По мое мнение, дисертацията няколкократно надхвърля изискванията за „малък докторат“, което ми дава основание, с пълна убеденост, да предложа да се присъди образователната и научна степен „доктор“ на Надежда Георгиева Тодорова.

31.01.2017 г.

В. Търново

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'Stefan Chochadjiev', written in a cursive style.

(доц. д-р Стефан Чохаджиев)